

การรำเพลงปี่ สายโนร่ายก ชูบัว ศิลปินแห่งชาติ

Kanrumphengpei Lineage NoraYok Chubuw National Artist

อรรถไกร แสงแก้ว *

ดร.พจนานันท์ จิราภรณ์ **

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนการทำรำและรูปแบบของการแสดง การรำเพลงปี่ การสืบทอด ประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบของการรำเพลงปี่ สาย โนร่ายก ชูบัว เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนด ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินวิจัย การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร จากการสัมภาษณ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ อาทิ นักวิชาการ ปรมาจารย์ชาวนบ้าน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการทำรำเพลงปี่ สายโนร่ายก ชูบัวศิลปินแห่งชาติ ซึ่งศึกษาจากวิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา เอกสารและงานวิจัยต่างๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาเรียบเรียงในรูปแบบการเขียนพรรณนาให้ได้ซึ่งมาในรูปแบบของงานวิจัยที่สมบูรณ์

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การรำเพลงปี่ สายโนร่ายก ชูบัวคือ การรำเฉพาะอย่างที่ใช้ความสามารถในการรำ ที่เป็นลีลาท่ารำ โดยผู้รำนั้นต้องฝึกฝนจนเกิดความ

ชำนาญไหวพริบ ปฏิภาณ ซึ่งจัดอยู่ในรูปแบบการแสดงของโนราพิธีกรรม และกระทำขึ้นในวันพฤหัสบดี หรือ พิธีกรรมวันที่สอง ทั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นในงานฉบับนี้ในเรื่องของการสืบทอดการรำเพลงปี่ กระบวนการรำและรูปแบบการแสดงการรำเพลงปี่ ที่มาจากสายโนร่ายก ชูบัว โดยลักษณะของการสืบทอดการรำเพลงปี่สายโนร่ายก ชูบัว จากศิษย์ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดโดยตรงทั้ง 3 ท่าน มีหลักและวิธีการสืบทอดในรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน โดยสืบทอดในรูปแบบการสอนและสืบทอดโดยการส่งเสริมการเผยแพร่โดยเกิดขึ้นจากครูสู่ศิษย์ซึ่งมีวิธีการทำคือครูรำนำและศิษย์รำตาม ฝึกฝนจนเกิดความชำนาญในเรื่องของกระบวนการรำนั้น จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าลักษณะของกระบวนการรำนั้นจะประกอบไปด้วยกระบวนการทำรำเพลงปี่ ในทำนองจังหวะเพลงนาตชา เพลงนาตเรว และทำนองเพลงปี่ โดยมีตัวโนราใหญ่ และนายปี่เป็นผู้แสดง ซึ่งประกอบด้วยท่ารำดังนี้ ท่ารำบนพนัก (ที่นั่ง เปรียบเสมอ ดั่งหรือเก้ายี่)

* บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ราชภัฏสวนสุนันทา

** อาจารย์ที่ปรึกษา

ท่ารำยั่ว ท่ารำเพลงปี่ อาทิ ท่าฟ้ง เสียงปี่ ท่ายั่วปี่ ท่าขอเสียงปี่ ท่าโลมปี่ กระบวนการรำเพลงปี่สายโนรายกชุบว มีลักษณะเด่นของกระบวนการรำเพลงปี่ มีท่าทางการรำ ประกอบด้วย การตั้งวงเขาควย การตั้งวงหน้าแบบโนรา การตั้งวงมือแบ การตั้งวงระดับอก มือจีบคว่ำ มือจีบหงาย มือจีบหลัง การใช้มือจีบพิเศษ การจีบมือตะแคง การนาดแซน การคลึงแซนโนรา การก้าวเท้าหน้า เท้าหลัง เปิดส้นเท้า การก้าวเท้าหน้า เท้าหลังเหยียบเต็มเท้า การกระดกเท้าหลัง การผสมเต็มเท้า การเก็บเท้า แบบยืน การเก็บเท้า แบบนั่ง การเก็บเท้าโดยการนั่งพับเพียบ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำในเรื่องของการสืบทอด กระบวนท่ารำและรูปแบบของการแสดง การรำเพลงปี่มาวิเคราะห์และจัดระบบองค์ความรู้ของการรำเฉพาะอย่างแขนงนี้ขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ ต่อผู้ที่สนใจในเรื่องราวเกี่ยวกับ การแสดงโนรา

Abstract

This research is a study of NoraYok Chubuw National Artist's Kanrumphengpei. It is a qualitative research. Aims to analytical studies of posture dance, patterns of Kanrumphengpei, were inherited, history and elements of dance music. "NoraYok Chubuw National Artist's Kanrumphengpei". To be consistent with the purpose researchers have research methods such as data from the document, interview the experts academics and scholars philosophers villagers. The aim of this study is to study the process of NoraYok Chubuw National Artist's Kanrumphengpei. This research study from textbooks and research papers. The data from the study were compiled in descriptive style. This can come in the form of research integrity.

The researchers concluded that NoraYok Chubuw National Artist's Kanrumphengpei is not only dance that uses dance ability the dance moves. The dancers must practice until they become skillful and talented, which is in the form of a show of Nora ritual and do it on Thursday or the second day ritual. The researcher focuses on this work in terms of the succession of Kanrumphengpei, dance process and dance format of Kanrumphengpei which comes from Lineage NoraYok Chubuw. The characteristics of the succession of NoraYok Chubuw's Kanrumphengpei. From the 3 direct disciples, there are principles and methods of succession in a similar way. It is inherited in teaching and inheritance by the promotion of publishing.

The way to do this is to bring dance teachers and dance students as well as practicing the skills. The process of dance Kanrumphengpei research study found that the nature of the dance process, it consists of dance, Dance music, Pei process in the melody Phengnadcha, Phengnadrew and Phengpei by the big Nora and Nay Pei is the actor. Which contains a dance follows, Dance on the backrest (seat always compares Stools or chairs), Tharayaw, Tharaphengpei, Thafangseiyingpei, Thayawpei, Thakhxseiyingpei and Thalompei.

The characteristics of the process of Kanrumphengpei. The dance consists of

Kantangwngkheakhway, Kantangwngnabeabnora, Kantangwngmuxbea, Kantangwnggradab, Kantangwnggradabxk, Muxcibkhwa, Muxcibhngay, Muxcibhlang, Kanchimuxcibphises, Kancibmuxtakhaeng, Kannadkhen, Kankhlingkhaennora, Kankaw-theahna, Theahlangpeidsnthea, Kankaw-theahna, Theahlangheyiybtemthea, Kankradk-theahlang, Kanphsmtmthea, Kankebthea, Baebyun, Kankebthea, Baebnang, Kankebt-headoykannangphabpheiyb, The researcher takes the matters of inheritance, procedure and forms of dance show Kanrumphengpei. To analyze and organize the knowledge of this form of specific dance was beneficial to those interested in stories about Nora.

บทนำ

โนราเป็นการละเล่นที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวนครใต้ เป็นการแสดงที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน และได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลาย สืบทอดต่อเนื่องการมาจากรุ่นสู่รุ่น อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้ร่วมกันสร้างเพื่อสนองความต้องการของสังคม

จุติกา โกศลเหมมณี (2553, หน้า 22) โนราเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชุมชนท้องถิ่นภาคใต้ เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมความเชื่อ และเป็นเครื่องสร้างความสุขให้กับท้องถิ่น ผู้ที่รำนโนราจึงมีความสำคัญเสมือนเป็นผู้สร้างความสุขทั้งทางใจให้คนในท้องถิ่นนั้น ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต ซึ่งให้ทั้งความรู้ ความสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน คติสอนใจ อาชีพ และแง่คิดในการดำเนินชีวิต โนราจึงมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความ

เป็นอยู่ และยังมีบทบาททางสังคมในการเป็นสื่อบันเทิง ที่ให้ความรู้ ข่าวสาร โดยใช้โนราเป็นตัวเชื่อมระหว่างชุมชน บุคคล และวัฒนธรรมดั้งเดิม (1)

การแสดงโนรา มี 2 ลักษณะ คือ การแสดงโนราเพื่อความบันเทิง และโนราพิธีกรรม การแสดงโนราเพื่อความบันเทิง ที่เน้นความสนุกสนาน รื่นเริง พร้อมกับการเป็นสื่อให้กับท้องถิ่นนั้น ๆ การแสดงโนราเพื่อความบันเทิง คือ การแสดงโนราโรงเดียว โรงธรรมดาภาษาชาวบ้านมักเรียกโนราโบราณ ลักษณะการแสดงจะเริ่มต้นด้วยการโหมโรง การกาศครู (หมายถึงความเชื่อและความศรัทธาในการระลึกถึงครูโนรา จึงเป็นการประกาศชื่อครูโนรา และสิ่งศักดิ์ทั้งหลายเพื่อขออำนาจคุ้มครอง ปกป้องรักษา พร้อมทั้งส่งเสริมให้เจริญ มั่นคงและมีชื่อเสียง) ก่อนนักแสดงออกมายำรำ หลังจากทำตามขั้นตอนที่กล่าวมาแล้วจึงเริ่มการรำรำตามลำดับฉากต่าง ๆ ในแต่ละครั้งที่แสดงโดยทั่วไป จะมีการแสดงโนราต่อหนึ่งคืน รวมทั้งสิ้นไม่เกิน 5 ฉาก เช่น ฉากแรกจะเป็นการรำชุดหรือรำหมู่ (เรียกตามภาษาที่โนรา มักจะใช้กัน) จะให้นักแสดงประมาณ 6 - 8 คน ลักษณะการรำจะเริ่มจาก การรำประสมท่าและต่อด้วยท่ารำจนจบกระบวนรำ จากนั้นเป็นการขับบทกลอน มักจะนิยมใช้บทสอนรำ บทปฐม บทระไวระเวก แล้วแต่จะหยิบกลอนบทไหนขึ้นมาแสดงก็ได้ ขั้นตอนต่อไปจะปล่อยตัวนางรำในฉากต่อไปจะเป็นการรำเดี่ยว ซึ่งการรำนั้นขึ้นอยู่กับตัวนักแสดงจะใช้กระบวนท่ารำตามแบบที่ตนถนัด และต่อด้วยการขับบทกลอน ซึ่งจะมีความหลายหลายเพิ่มมากขึ้นในเรื่องของบทกลอน เช่น การขับบทหน้าม่าน ขับบทรำหน้าหน้าแต่ระ บทผัดหน้า ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่นายโรงกำหนดไว้ สุดท้ายจะเป็นการรำของโนราใหญ่หรือ ตัวนายโรง จะแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ และศักยภาพที่มีในตัวนักแสดงออกมาให้ผู้ชมได้รับรู้ถึงความสารถ ความชำนาญ ทั้งในด้านการรำและบทกลอนรวมไปถึงการดันกลอนสด ได้ตอบกันระหว่างตัวนายพราน และโนราใหญ่ เพื่อขับกลอนใน

เนื้อที่มีคติสอนใจ สังคมในปัจจุบัน หรือแม้แต่การกล่าวขอบคุณ สรรเสริญ คณะเจ้าภาพเป็นบทกลอน ถือว่าเป็นการสิ้นสุดการแสดงในคืนนั้น

โนราเป็นการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ที่มีระเบียบแบบแผน มีการฝึกฝนและสืบทอดมา จนถึงปัจจุบัน การแสดงโนราประกอบด้วย การรำ การร้อง การแสดงเป็นเรื่อง การรำโนรามีความสำคัญและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยมีรูปแบบการรำตามลำดับขั้นตอนของชนบ หรือจารีตของการฝึกรำโนรา ที่กำหนดขึ้น ซึ่งประกอบด้วย การรำแม่ท่า การฝึกรำท่าบท และการฝึกรำเฉพาะอย่าง

ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์ (2540, หน้า 1) การรำเฉพาะอย่างเป็นการแสดงศักยภาพของผู้แสดงที่เน้นการไหว้ลีลาท่ารำโดยมีกระบวนการรำที่เรียกกันว่า การรำถวายครู หรือการรำแม่ท่าหน้าศาล จะเกิดขึ้นในโนราพิธีกรรม ซึ่งกำหนดให้มีขึ้นในวันพฤหัสบดี กระบวนการรำถวายครุนั้นจะประกอบไปด้วย การร้อง การรำ ซึ่งเรียกว่า รำ 12 บท 12 คำปรัด เมื่อจบกระบวนการรำนี้แล้วจะต่อด้วยการรำในท่ารำต่างๆ คือ รำท่าครู 12 ท่า รำท่าแม่ลาย รำท่าคอนเหิน รำเพลงลับ รำนาดข้า รำนาดเร็ว รำเพลงปี โดยโนราใหญ่เป็นผู้รำรำตามลำดับกระบวนการทำดังนี้ (2)

ปรีชา สุขหนู่น (2536 หน้า 7) ได้กล่าวไว้ว่า การรำเฉพาะอย่าง นอกจากโนราแต่ละคนจะต้องมีความสามารถในการรำ การร้อง และการรำท่าบท ดังกล่าวแล้วยังต้องฝึกการรำเฉพาะอย่างให้เกิดความชำนาญเป็นพิเศษด้วย (3)

ซึ่งการรำเฉพาะอย่างนี้อาจใช้แสดงเฉพาะโอกาสสำคัญ เช่น รำในพิธีไหว้ครู หรือพิธีแต่งงานพอกผูกผ้าใหญ่ (เป็นพิธีไหว้ครูให้กับโนราที่ได้ทำการฝึกฝนมาแล้วเป็นอย่างดี โดยมีครูโนราเป็นผู้กระทำพิธี เพื่อประสิทธิ์ประสาทวิชาและเป็น สิริมงคลแก่ตนเอง เพื่อให้สำเร็จออกมาเป็นโนราที่สมบูรณ์แบบ และสามารถกระทำได้ทั้งทางด้านความบันเทิงและพิธีกรรม) นอกจากนี้การรำเฉพาะอย่าง ยังถูกใช้เมื่อมีการประชัน

โรง หรืออาจจะใช้ในโอกาสการรำโรงครู หรือรำแก้บน เป็นต้น การรำเฉพาะอย่างมีลักษณะการรำที่ประกอบด้วยบทร้องและการรำที่มีทำนองดนตรีบรรเลงประกอบกับการรำเฉพาะอย่าง เป็นการรำประเภทที่มีบทร้องและที่มีดนตรีบรรเลงประกอบเพื่อการรำ การรำทุกชุดยังคงมีการสืบทอดให้เป็นอย่างต่อเนื่องซึ่งจะปรากฏอยู่ในการแสดงโนราเพื่อความบันเทิงและโนราเพื่อพิธีกรรม ปัจจุบันคณะโนราได้นำการแสดงเหล่านี้ ออกมาใช้แสดงตามความเหมาะสมเนื่องในโอกาสต่างๆ แต่ขณะเดียวกันการรำเพลงปีซึ่งเป็นการรำเฉพาะอย่างที่มีเอกลักษณ์และเป็นการแสดงที่โดดเด่น ซึ่งมีความสำคัญอีกชุดหนึ่งและเป็นการแสดงที่หาได้ยากเหลือผู้สืบทอดการรำประเภทนี้ไม่มีก็คณะ

การรำเพลงปี เรียกอีกอย่าง ตามภาษาชาวบ้านคือ “รำยวปี” รำเพลงปีเป็นการรำเฉพาะอย่างที่มีลีลาการรำอวดฝีมือหรือความสามารถเฉพาะตน โดยผู้ที่รำจะต้องมีความชำนาญในการรำรำ มีกระบวนการที่สวงามและอ่อนช้อย ในการรำเพลงปีนั้น นักดนตรีที่เป่าปีจะเรียกว่า “นายปี” จะมีความสำคัญ ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถและเป็นผู้ที่มีทักษะการเป่าปีดีเยี่ยม และสามารถเข้าใจถึงกระบวนการของโนราได้เป็นอย่างดี เนื่องจากนายปี ต้องเป่าปี ให้มีความสอดคล้องกับรูปแบบของการเคลื่อนไหว การรับ - ส่งของท่ารำของโนรา ซึ่งทำรำนั้นจะถูกเรียงร้อยให้มีความสอดคล้องกันเกี่ยวเนื่องกันตั้งแต่ท่าเริ่มต้นจนจบกระบวนการรำ อารมณ์ ลีลา รวมไปถึงไหวพริบปฏิภาณของผู้รำและนายปี สอดรับกันโดยใช้วิธีการหลอกล่อ หยอกล้อระหว่างนายปี เสียงปี และท่ารำของโนรา ซึ่งนัยยะของการเล่นหยอกล้อกันระหว่างเสียงปีกับการรำโนรานั้นเปรียบเสมือน ตัวผู้แสดง หรือโนรา ได้ยินเสียงที่ตนชอบแต่ไม่ทราบว่าเป็นเสียงที่ได้ยินนั้นมาจากที่ใด ครั้นเมื่อพบเห็นจึงกระทำทุกวิถีทางเพื่อให้เสียง ในการแสดงรำเพลงปีนี้ผู้แสดงโนราจะสมมุติตัวเป็น นางผีเสื้อสมุทร

และนายปีจะสมมุติตัวเป็น พระอภัยมณี ครั้นเมื่อนางผีเสื้อสมุทรได้ยินเสียงปี่ที่แว่วผ่านมาจึงเกิดความหลงใหลและคล้อยกลับไปพร้อมกับเสียงปี่ที่ได้ยิน เมื่อรู้สึกตัวจึงมองหาเสียงนั้น จนกระทั่งมาพบต้นเหตุของเสียง จึงใช้ความสามารถในการร่ายรำ จนสุดท้ายสามารถเพื่อให้มาซึ่งเสียงปี่โดยมีกระบวนท่าประกอบที่ผนวกกับตัวผู้แสดงได้รับการถ่ายทอดท่ารำโนราจากครูผู้สอนและปฏิบัติทำได้จนแม่นยำ ยังต้องมีความชำนาญและประสบการณ์ทางการแสดงโนรา เพื่อสร้างสรรค์ท่าหรือลีลาการรำเพลงปี่ ให้เข้ากับบุคลิกของตัวผู้แสดง เพื่อแสดงศักยภาพการรำเพลงปี่ของตน ปัจจุบัน การรำเพลงปี่หาได้ยากเนื่องจากเป็นกระบวนรำที่ต้องมีความฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ และโดยมากมักจะเป็นโนราใหญ่หรือนายโรงที่เป็นผู้รำกระบวนรำนี้

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล ผู้วิจัยได้มีโอกาสพบกับบุคคลที่ยังรำและสืบทอดการรำเพลงปี่อยู่ไม่มากนัก ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับแสดงให้เห็นว่า ศิลปะการรำเพลงปี่มีแนวโน้มที่จะสูญหายจากวงการโนรา จากการสัมภาษณ์ นายกฤษชัย สืบสายศิลป์ หรือ โนรากฤษชัย สืบสายศิลป์ ซึ่งโนราท่านนี้ได้เป็นศิษย์รุ่นสุดท้ายของสายตระกูลโนรายก ชูบัว ได้กล่าวถึงการรำเพลงปี่ไว้ว่า ตน (นายกฤษชัย) นั้นได้เห็นการรำเพลงปี่เมื่อครั้ง โนรายก ชูบัวรำ เมื่อปี พ.ศ.2543 ต่อมาได้เห็นศิษย์ผู้น้องร่วมสายตระกูลของโนรายก ชูบัว คือ โนราภัลยา นาฏราช ได้แสดงโนราเพลงปี่อีกครั้ง เมื่อ ปี พ.ศ. 2553 (โนรากฤษชัย สืบสายศิลป์ ,สัมภาษณ์, 22 ,มิถุนายน, 2558)

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ นายสุพัฒน์ นาคเสน ข้าราชการครู วิทยฐานะชำนาญการ วิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช ได้กล่าวไว้ว่า อดีตโนราเพลงปี่มักจะไม่แสดงเพื่อความบันเทิง แต่ได้ทำการแสดงในช่วงของพิธีกรรมโนราโรงครู และอยู่ในช่วงของวันพฤหัสบดี มักจะเรียกว่าการรำถวายครู และรำไปตามกระบวนรำจนครบไปจบที่กระบวนรำของเพลงปี่เพราะ

การรำเพลงปี่นี้ ต้องใช้การฝึกฝนจนชำนาญจนเกิดเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของผู้แสดง (สุพัฒน์ นาคเสน ,สัมภาษณ์, 22 ,กันยายน 2558)

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ศิลปินโนรา และนักวิชาการทางด้านโนรา แสดงให้เห็นว่า การรำเพลงปี่มีให้เห็นไม่มากนัก และใช้แสดงเฉพาะพิธีกรรมเท่านั้น ปัจจุบันผู้วิจัยได้ค้นพบบุคคลที่ยังรักษาสืบทอดการรำเพลงปี่สายโนรายก ชูบัว จำนวน 6 ท่าน ได้แก่ 1. โนราถวิล สายพินจำปาทอง 2. โนราห้วน ทะเลน้อย 3. โนราละมัยศิลป์ ศรีรักษา 4. โนรานที มณีศิลป์ 5. โนรากฤษชัย สืบสายศิลป์ 6. โนราอาจารย์สุพัฒน์ นาคเสน ซึ่งบุคคลที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นปัจจุบันยังคงยึดหลักการแสดงโนราในรูปแบบต่างๆ ที่ได้รับการถ่ายทอดจากโนรายก ชูบัว และยังคงแสดงจนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันโนราเหล่านี้ยังคงสืบทอดและอนุรักษ์การรำเฉพาะอย่างแขนงนี้เอาไว้ได้เป็นอย่างดี โดยมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น และมีการให้ความรู้ และการถ่ายทอดไปยังสถานที่ศึกษาตามเขตพื้นที่เพื่อให้คงอยู่ต่อผู้ที่สนใจ ซึ่งบุคคลที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นปัจจุบันยังยึดหลักการแสดงโนรา ที่ได้รับการถ่ายทอดมาแต่โบราณ และยังคงแสดงจนถึงปัจจุบัน จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ถือได้ว่า โนรายก ชูบัว เป็นครุต้นแบบในการรำเพลงปี่ ซึ่งในปัจจุบันใกล้จะสูญหายไป

โนรายก ชูบัว หรือ โนรายก ทะเลน้อย หรือเรียกตามภาษาชาวบ้านว่า โนรายก เลน้อย เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีชื่อเสียงคนหนึ่งที่ชาวใต้ยอมรับ ในเรื่องของการเล่นรำโนรา อาทิ กระบวนท่ารำ บทกลอน พิธีกรรม และการรำเฉพาะอย่าง ถือได้ว่าเป็นบรมครูของโนราอีกท่านหนึ่ง โนรายก ชูบัวเกิดเมื่อ พ.ศ. 2465 เดิมเป็นคนจังหวัดพัทลุง อยู่ที่ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นบุตรของนายเลิศ และนางเอี่ยม ชูบัว จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 แต่ด้วยมีใจรักในศิลปะการรำรำโนรา

มาตั้งแต่เล็ก เพราะมีเชื้อสายมาจากตา คือ โнораถั่วเขียว ได้อุปสมบทอยู่หนึ่งพรรษา จากนั้นลาสิกขาบทมารับราชการ 2 ปี และได้สมรสกับ นางกล้า พงศ์ชนะซึ่งเป็นคนระโนด จ.สงขลา แต่ไม่มีบุตรสืบทอดจึงได้ขอบุตรบุญธรรมมาเลี้ยง 1 คน ให้ชื่อว่า โนรี

โนรายก ชูบัว มีความสามารถในการแสดงโนรา่มากมาย รวมไปถึงการรำเพลงปี่ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น การใช้ลำตัวที่เรียกว่า “เอวแคว้” การเยื้องกราย่าง การทอดแขน การนาดแขน การตั้งวง ที่มีลักษณะเหมือนทางน้ำไหล ซึ่งมีความแตกต่างจากโนราท่านอื่น ๆ ที่มีวงมุ่มหักตั้งฉาก อารมณ์ในการใช้ท่ารำลีลาที่สื่อออกมาให้เห็นถึงความตื่นเต้น ดีใจ หลงใหลที่มีความโดดเด่น จนกลายเป็นที่จับตาและเล่าขานของชาวบ้านในแถบ ๆ นั้น จนได้รับการยอมรับและยกย่องในหมู่ของชาวบ้านและศิลปินโนราด้วยกัน ตลอดจนการสร้างคุณประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และถ่ายทอด ศิลปะการแสดงโนราจนกระทั่งมีลูกศิษย์มากมายและยังมีผลงานด้านการแสดงโนราที่ปรากฏอย่างเด่นชัด จนท่านได้รับการยกย่อง เชิดชูเกียรติ ให้เป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่นสาขา โนรา เมื่อปี พ.ศ. 2528 นับเป็นศิลปินที่มีเป็นภาคภูมิใจอีกท่านหนึ่ง ซึ่งต่อมาได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (โนรา) ประจำปี พ.ศ. 2530 ปัจจุบันท่านได้เสียชีวิตลงด้วยโรคชรา เมื่อปี พ.ศ. 2549 รวมอายุ 84 ปี

จากความสำคัญและจุดเด่นของการรำเพลงปี่ รวมถึงความเป็นเลิศในการรำเพลงปี่ของ สายตระกูลโนรายก ชูบัว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจจะศึกษาวิจัย เรื่อง การรำเพลงปี่ สายโนรายก ชูบัว ศิลปินแห่งชาติ ซึ่งในปัจจุบันการรำรำในกระบวนรำเพลงปี่นี้ไม่ค่อยปรากฏให้เห็นและแทบจะสูญหายไปจากวงการการแสดงโนรา ซึ่งอาจทำให้องค์ความรู้ทางด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านภาคใต้ของไทยสูญหายไปจากคนในสังคม โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการรำเพลง

ปี่ เพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้และอนุรักษ์ข้อมูลทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า คือวัฒนธรรมการแสดงโนราให้คงอยู่กับสังคมไทย อีกทั้งยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่คนรุ่นหลังสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. ศึกษาการสืบทอดการรำเพลงปี่ สายโนรายก ชูบัว
2. ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการแสดงและกระบวนรำ เพลงปี่ สายโนรายก ชูบัว

ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การรำเพลงปี่ สายโนรายก ชูบัว ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาค้นคว้า โดยแยกออกเป็น 4 ด้านดังนี้ ขอบเขตด้านเนื้อหา ด้านพื้นที่ ด้านประชากร และด้านเวลา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การรำเพลงปี่ สายโนรายก ชูบัว ศิลปินแห่งชาติ” ในขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหา เป็นการมุ่งเน้น ศึกษาด้านกระบวนรำ รูปแบบการแสดง องค์ประกอบของการแสดง การสืบทอด และศึกษาประวัติความเป็นมาของ การรำเพลงปี่ สายโนรายก ชูบัว โดยศึกษาจากศิลปินที่เป็นศิษย์ของโนรายก ชูบัว

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษา เรื่องการรำเพลงปี่ รูปแบบการแสดง และประวัติความเป็นมาในสายโนรายก ชูบัว ซึ่งปรากฏการแสดงอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัด นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่า ศิลปินที่มีความสามารถรำเพลงปี่ ในสายตระกูลโนรายก ชูบัวนั้นได้อาศัยและประกอบอาชีพอยู่ในแถบจังหวัดที่ได้กล่าวมา ซึ่งเป็นพื้นที่เป็นแหล่งกำเนิดโนรา และยังจัดเป็นพื้นที่ที่มีศิลปินโนราอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก

3. ขอบเขตด้านประชากร

ขอบเขตประชากรของงานวิจัยในครั้งนี้ ประกอบไปด้วยกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวเนื่องกันกับ โนรายก ชูบัว และยังคงสืบทอดศิลปะการแสดงประเภทนี้ โดยผู้วิจัยกำหนดกลุ่ม ออกเป็น 3 กลุ่มดังนี้

3.1 กลุ่มผู้ได้รับถ่ายทอดกระบวนรำ และรูปแบบการแสดง การรำเพลงปี่จาก โนรายก ชูบัว

3.2 กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิหรือนักวิชาการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโนรายก ชูบัว

3.3 กลุ่มนักดนตรีพื้นบ้านที่บรรเลงเพลง ประกอบการรำเพลงปี่ อดีตเคยได้ร่วมงานหรืออยู่ขณะเดียวกับโนรายก ชูบัว

4. ขอบเขตด้านเวลา

ผู้วิจัยกำหนดระยะเวลาในการศึกษาค้นคว้าวิจัย เรื่อง การรำเพลงปี่ สายโนรายก ชูบัว ศิลปินแห่งชาติ โดยใช้ระยะเวลาในการศึกษา คือ ปี พ.ศ. 2558 -2561

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง การรำเพลงปี่ สายโนรายก ชูบัว ศิลปินแห่งชาติ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์กระบวนท่ารำและรูปแบบของการแสดง การรำเพลงปี่ การสืบทอด ประวัติความเป็นมา และองค์ประกอบของการรำเพลงปี่ สาย โนรายก ชูบัว เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนด ผู้วิจัยมีวิธีการดำเนินวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ

การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระบบท่ารำเพลงปี่ สายโนรายก ชูบัว ศิลปินแห่งชาติ โดยศึกษาจากวิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาเรียบเรียงในรูปแบบการเขียนพรรณนาให้ได้ซึ่งมาในรูปแบบของงานวิจัยที่สมบูรณ์

2. การสังเกตการณ์

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตการณ์ โดยแบ่ง การสังเกตการณ์ ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และ สังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

2.1 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์ขณะที่มีการแสดง โนรา โดยแสดงตนในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งเพื่อร่วมทำกิจกรรมต่างๆ อาทิ แต่งตัวนักแสดง แสดงร่วมกับนักแสดงในคณะ เนื่องจากผู้วิจัยมีพื้นฐานในการรำโนราจึงมีโอกาที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดง เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลงานวิจัยของศิลปินโนราทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนท่ารำเพลงปี่และรูปแบบการแสดงที่ปรากฏอยู่ในองค์ประกอบของการแสดงโดยมีประเด็นในการสังเกตการณ์ดังนี้ สังเกตขั้นตอนการแสดงตั้งแต่เริ่มทำการแสดงจนสิ้นสุดการแสดง สังเกตรูปแบบการแสดง กระบวนท่ารำที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นอัตลักษณ์ของตัวผู้แสดง สังเกตทำนองดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงการรำเพลงปี่

2.2 การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม

ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม ณ บริเวณพื้นที่ ตามโอกาสต่าง ๆ เช่น งานประจำปี งานมหกรรมการเผยแพร่ทางด้านศิลปการแสดงโนราตามพื้นที่ต่าง ๆ ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมก่อนการแสดง องค์ประกอบการแสดง ขั้นตอนกระบวนท่ารำเพลงปี่ โดยใช้วิธีการจดบันทึกถ่ายภาพนิ่ง และถ่ายภาพการเคลื่อนไหวในกระบวนท่ารำตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดการแสดง เพื่อนำกลับมาบันทึกและทบทวนความถูกต้องของข้อมูล รวมทั้งสังเกตสภาพโดยทั่วไปของการแสดงโนราโดยมีประเด็นในการศึกษาดังต่อไปนี้ รวมไปถึงบริบทต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ ที่ทำการแสดง

3. การสัมภาษณ์

การศึกษาวิจัย ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ปรมาจารย์ชาวบ้าน และผู้ที่มีความรู้ทางด้านโนรา ในลักษณะแบบมีโครงสร้าง ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องการแสดง กระบวนท่ารำโนราเพลงปี่ สายโนรายก ชูบัว ดังนี้

3.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ผู้วิจัยสัมภาษณ์ จากผู้ทรงคุณวุฒิ ทางด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยกำหนดประเด็นคำถามที่แน่นอนไว้ล่วงหน้าซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของการแสดง กระบวนท่ารำรูปแบบการแสดง และการสืบทอดการรำเพลงปี่สายโนรายก ชูบัว ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลทางด้านเอกสาร การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น พื้นที่ ในการศึกษา และทำการบันทึกข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาตามความเป็นจริง

4. ประชากรในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษางานวิจัย เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับสาย โนรายก ชูบัว ไม่ว่าจะเป็นโดยสายเลือด หรือ ลูกศิษย์ ผู้วิจัยศึกษาจากนายโรงโนราและศิลปินโนรา โดยกำหนดการศึกษารูปแบบการแสดง กระบวนท่ารำ และการสืบทอดการรำเพลงปี่จากลูกศิษย์และบุคคลที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งกลุ่มการศึกษาข้อมูลออกเป็นดังนี้

4.1 กลุ่มผู้ที่ได้รับถ่ายทอดกระบวนท่ารำและรูปแบบการแสดง การรำเพลงปี่ สายโนรายก ชูบัว

โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ บุคคลที่เป็นโนราและได้รับการถ่ายทอดท่ารำเพลงปี่ จากโนรายก ชูบัวโดยตรง อีกทั้งยังทำการแสดงอยู่ และได้ผ่านการกระทำพิธีให้เป็นโนราใหญ่ เพื่อประกอบพิธีกรรมโนราจรู ซึ่งประกอบไปด้วย โนรา 3 ท่าน ได้แก่

1. โนราอาจารย์สุพัฒน์ นาคเสน อายุ 54 ปี ข้าราชการครู วิทยฐานะครูชำนาญการ-การวิทยาลัยนาฏศิลป์นครศรีธรรมราช สังกัดกระทรวงวัฒนธรรม

โดยดำรงตำแหน่งหัวหน้ากลุ่มสาระวิชาการแสดงศิลปะพื้นบ้าน

2. โนราภคตชัย สืบสายศิลป์ อายุ 30 ปี หัวหน้าคณะ มโนราห์ภคตชัย สืบสายศิลป์ และ ปฏิบัติราชการ ตำแหน่งพนักงานธุรการ สำนักทรัพยากรการเรียนรู้คุณหญิงหลง อรรถกระวี-สุนทร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

3. โนราหนี่ มณีศิลป์ อายุ 30 ปี หัวหน้าคณะ มโนราห์ นที มณีศิลป์วิทยาการผู้ให้ความรู้ในด้านการแสดงโนรา ณ สถานศึกษาต่างๆ

4.2 กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ หรือนักวิชาการ

กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ หรือนักวิชาการ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโนรายก ชูบัว และยังคงทำงานในด้านศิลปะการแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน แขนงโนรา อาทิ ผู้บริหารอาจารย์หรือตำแหน่งทางราชการอื่นๆ ซึ่งมีความรู้และเคยได้ร่วมงานกับ โนรายก ชูบัว ศิลปินแห่งชาติ และเป็นบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในด้านการแสดงโนรา มีผลงานทางวิชาการ ในรูปแบบของงานเอกสารและการแสดง อย่างต่อเนื่อง 10 ปีขึ้นไป

4.3 กลุ่มศิลปินดนตรีพื้นบ้าน ที่บรรเลงเพลงประกอบการรำเพลงปี่

กลุ่มศิลปินพื้นบ้าน อดีตเคยได้ร่วมงานหรืออยู่ในคณะเดียวกับโนรายก ชูบัว และ เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านดนตรีพื้นบ้านประเภทโนรา และยังคงทำงานเกี่ยวข้องกับการแสดงทางด้านโนรา อย่างน้อย 10 ปี ขึ้นไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล โดยเริ่มจากการจัดระเบียบข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร และภาคสนาม ตลอดจนวิธีการฝึกและถ่ายทอดกระบวนท่ารำโนราเพลงปี่ โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์และนำมาตีความรวบรวมและเรียบเรียงนำเสนอข้อมูลเพื่ออธิบายถึงความเป็นมาและองค์ประกอบ

ของการแสดง ได้แก่ ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย ดนตรี ประกอบการแสดง สถานที่และโอกาสในการแสดง รวมถึงกระบวนการท่ารำและการสืบทอด โดยวิเคราะห์ตามกรอบแนวความคิดและทฤษฎี วรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสู่การเขียนวิเคราะห์พร้อมภาพประกอบ ซึ่งนำข้อมูลข้างต้นมากำหนดเป็นประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบของการแสดงโนราญกฐาบ จากเขตพื้นที่การศึกษาที่กำหนดในจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และจากเอกสารต่างๆ

2. ศึกษาการสืบทอด การรำเพลงปี่ สายโนราญกฐาบ

3. ศึกษากระบวนการท่ารำ รูปแบบการแสดง เพลงปี่ และนำมาวิเคราะห์กระบวนการท่ารำของแต่ละท่าน รวมไปถึงรูปแบบของการแสดง การรำเพลงปี่ สายโนราญกฐาบ

6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เพื่อให้ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ และจากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ ที่มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ โดยเน้นการศึกษาและเชื่อมโยงข้อมูลในเรื่องเดียวกัน ที่มีข้อมูลมาจากหลายแหล่ง เพื่อประกันความน่าเชื่อถือในความถูกต้องของข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า อันได้แก่ การพิสูจน์ข้อมูลความถูกต้อง จากปัจจัยความแตกต่างระหว่าง วัน เวลา สถานที่ เอกสาร และตัวบุคคล และหากข้อมูลที่ได้มาจากเงื่อนไขและปัจจัยที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงข้อมูลที่ได้มาจากการตรวจสอบนั้นได้กล่าวไว้ถูกต้องและสอดคล้องกัน สามารถนำข้อมูลที่ได้มาจากการตรวจสอบนั้นมาสรุปวิเคราะห์ผลเพื่อประกอบกับการเขียนงานวิจัยได้อย่างแม่นยำ

สรุปผลการศึกษา

ผลวิจัยสรุปได้ว่า การรำเพลงปี่ สายโนราญกฐาบ คือ การรำเฉพาะอย่างที่ใช้ความสามารถในการรำที่เป็นลีลาท่ารำ โดยผู้รำนั้นต้องฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ ไหวพริบ ปฏิภาณ ซึ่งจัดอยู่ในรูปแบบการแสดงของโนราพิธีกรรม และกระทำขึ้นในวันพฤหัสบดี หรือ พิธีกรรมวันที่สอง

ทั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นในงานฉบับนี้ในเรื่องของการสืบทอดการรำเพลงปี่ กระบวนการรำและรูปแบบการแสดงการรำเพลงปี่ ที่มาจากสายโนราญกฐาบ โดยลักษณะของการสืบทอด มีนัยยะที่เกิดขึ้นจากครูสู่ศิษย์ โดยมีวิธีการทำ คือ ครูรำนำ และ ศิษย์รำตาม ฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ

ในเรื่องของกระบวนการรำนั้น จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ลักษณะของกระบวนการรำนั้นจะประกอบไปด้วย กระบวนท่ารำเพลงปี่ ในทำนองจังหวะเพลง นาดช้า เพลงนาถเร็ว และ เพลงปี่ โดยมีตัวโนราใหญ่ และนายปี่เป็นผู้แสดง ซึ่งประกอบด้วยท่าร่าดังนี้ ท่าราบนพนัก (ที่นั่ง เปรียบเสมอ ตั่งหรือเก้าอี้) ท่าร่าย ท่ารำเพลงปี่ อาทิตี ท่าฟ้ง เสียงปี่ ท่ายั่วปี่ ท่าขอเสียงปี่ ท่าโลมปี่

จากการศึกษาผู้วิจัยได้นำในเรื่องของการสืบทอด กระบวนการรำและรูปแบบของการแสดง การรำเพลงปี่ สายโนราญกฐาบ ศิลปินแห่งชาติ มาวิเคราะห์และจัดระบบองค์ความรู้ของการรำเฉพาะอย่างแขนงนี้ขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ ต่อผู้ที่สนใจในเรื่องราวเกี่ยวกับการแสดงโนรา

อภิปรายผล

การรำเฉพาะอย่างเป็นการแสดงศักยภาพของผู้แสดงที่เน้นการใช้ลีลาท่ารำโดยมีกระบวนการรำที่เรียกกันว่า การรำถวายครู หรือการรำแม่ท่าน้ำศาล จะเกิดขึ้นในโนราพิธีกรรม ซึ่งกำหนดให้มีขึ้นในวันพฤหัสบดี กระบวนการรำถวายครูนั้นจะประกอบไปด้วย การร้อง การรำ ซึ่งเรียกว่า รำ 12 บท 12 คำพริต เมื่อจบกระบวนการทำรำนี้แล้วจะต่อด้วยการรำในท่ารำต่างๆ คือ รำท่าครู 12 ท่า รำท่าแม่ลาย รำท่าคอนเหิน รำเพลงลับ รำนาคช้า รำนาคเร็ว รำเพลงปี่ โดยโนราใหญ่เป็นผู้รำรำตามลำดับกระบวนการทำรำนี้

ข้อเสนอแนะ

1. ควรจะได้มีการศึกษาวิจัยในเรื่องของพิธีกรรมโนราโรงครู ในสายของโนรายก ชูบัว อย่างเจาะลึกในพิธีกรรมตั้งแต่พิธีกรรมวันแรกสิ้นสุดถึงพิธีกรรมวันที่สาม เช่น ศึกษาความเป็นมาการทำพิธีกรรมโนราโรงครูสายโนรายก ชูบัว โดยศึกษาจากศิษย์ที่สืบทอดอยู่ในปัจจุบัน เพื่อจะช่วยให้มีงานวิจัยด้านศิลปะการแสดงโนราเพิ่มมากขึ้น และเพื่อเป็นประโยชน์ต่อบุคคลที่สนใจทางด้านศิลปะการแสดงแขนงนี้

เอกสารอ้างอิง

- Chutika kosonhemmanee : **The development of nora of khun oupbhathamnarakorn famly** (pumdheva): Master of Arts thesis. Bangkok: Chulalongkorn University, 2010.
- Preecha nun. **Nora series knowledge Thailand sequence 4015**. Printing 1.2537 Trade Council engineer. 1994.
- Thummanit Nikomrat (25401997). **Nora larvae. 1**. Printing Office Art Culture Institute Songkhla rajabhat, 1997.